

LUND UNIVERSITY

Parasollmossan

Dunér, David

Published in:
Svenska Linnésällskapets årsskrift

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dunér, D. (2023). Parasollmossan. *Svenska Linnésällskapets årsskrift*, 2023, 73-75.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

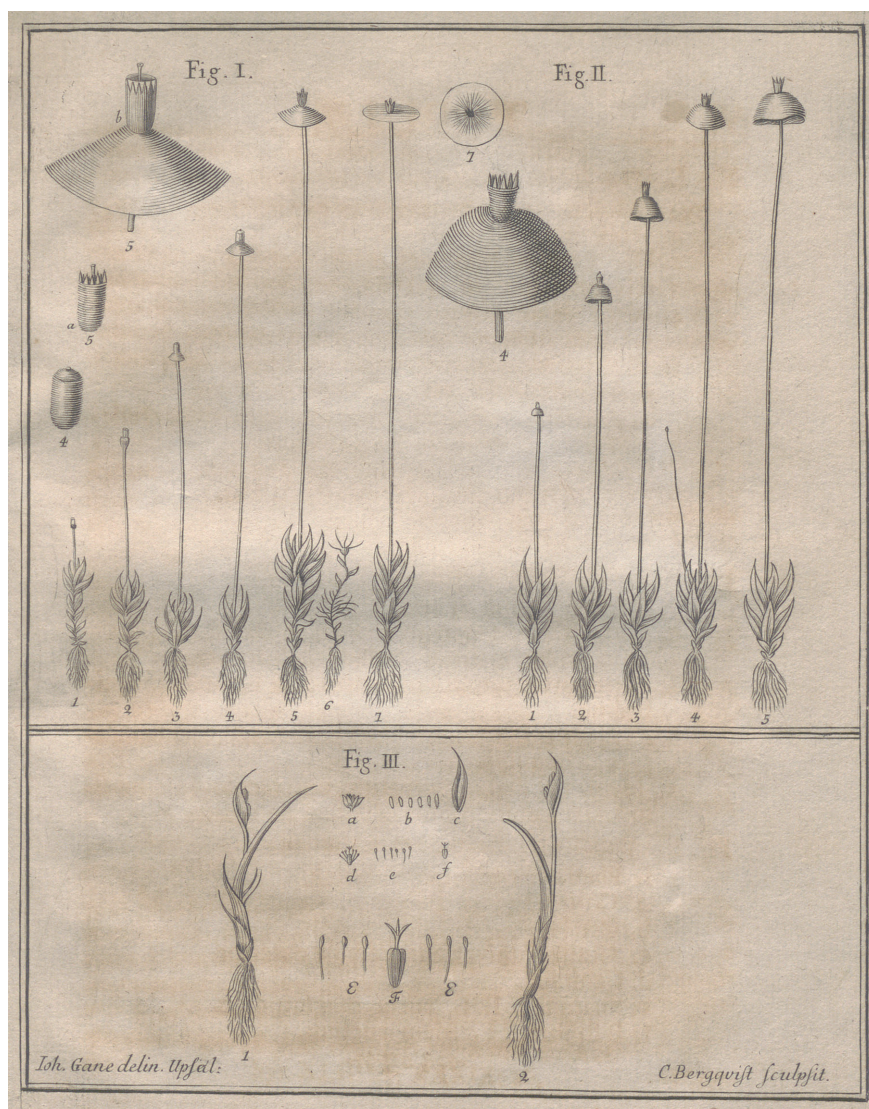
Smärre meddelanden

Recensioner och anmälningar

Linneana

PARASOLLMOSSAN. Naturforskaren på sina resor ”upplever en ytterst stark och egenartad lustkänsla”. ”Han genomströvar inte bara utforskade områden utan ger sig även ut på det otrygga havet”, i syfte att upptäcka ”avlägsna traktens naturhemligheter, även om det skulle riskera hans hälsa och rent av ofta livet.” Han färdas över ängsmarker och slätter, genom skogar och bestiger ”tvärbranta berg och stelfrusna toppar” (7). Respondenten Lars Jonasson Montin talade nog av egen erfarenhet i beskrivningen av den euforiska känsla av att träda in i en okänd, främmande naturvärld. Avhandlingen om *Parasollmossan* (*Splachnum*), som lades fram under Linnés presidium den 28 mars 1750, är till stora delar frukten av Montins egen resa i Lappland sommaren 1749. Den finns nu översatt från latinet av Johnny Strand, med kommentarer av Ingvar Svanberg och biografiska noteringar av Erik Hamberg, utgiven i Valda avhandlingar av Carl von Linné 87 (2023).

Montin reste från Uppsala upp till Luleå, sedan uppströms Luleälven ”in i Lapplands täta mörka skogar” fram till Kvikkjokk vid fjällets fot. Där begav han sig in i fjällvärlden och följde sedan en liknande väg som Linné hade tagit 17 år tidigare, till Norges yttersta kust och Rørstad. Hans uppdrag var att samla växter till botaniska trädgården i Uppsala. Själva avhandlingen redogör för begreppet mossor, särskilt det nya släktet, *Splachnum*, som visar sig bestå av två arter, röd (*S. rubrum*) och gul parasollmossa (*S. luteum*). Han beskriver sitt möte med den sällsamma gula parasollmossan (som numera är Norrbottens landskapsmossa) på vägen till Kvikkjokk: ”knappt hade de snötäckta fjällen kommit inom synhåll, då, inte långt från en nybyggares hus kallat Tiomitis [Tjåmotis], fick jag se vid träd begrävda och murkande i myren en stor mängd av vår växt.” (15) Linneansk är nyfikenheten på mossornas könsumgänge. Mossornas reproduktion var dock ännu vid Montins och Linnés tid okänd. Hanblommorna som de trodde producerade pollen är egentligen honskott som producerar sporer. Här finns dock den typiska linneanska blicken för den lilla detaljen, det oansenliga, naturens förunderliga

Parasollmossor. Gul parasollmossa, till vänster, röd parasollmossa, till höger. Ur Lars Montins dissertation Splachnum (1750) under Linnés presidium, Foto: UUB.

mångfald. Avhandlingen avslutas med hur den Högste Skaparen visar sitt majestät i de små och enklare: ”O, hur ljuvliga är inte alla Guds verk! Och ändå kan vi inte genomskåda mer än en ytterst liten del.” (17)

MARELDEN. Marelden. ”Den som med rätt upptäckarlust vill se häpnadsväckande ting han måste stiga ner i havets djup och bland maskar” (7), står det i Linnédissertationen *Noctiluca marina*. Det är inte i det stora, utan i detaljerna tingens natur fulländas. Ämnet för avhandlingen, som Carl Fredrik Adler försvarade i Uppsala den 9 juni 1752, var havsvattnets blixtrande, ”den eld som lyste utan att bränna i mörka natten på det sjudande havet” (8). Avhandlingen *Om marelden* har nu kommit i svensk översättning av Johnny Strand i Valda avhandlingar av Carl von Linné 86 (2023), med kommentarer av Ingvar Svanberg och biografiska noteringar av Erik Hamberg.

Adler tackar direktörerna i Ostindiska kompaniet för sin lycka att ha fått ”beskåda naturens underverk i de mest avlägsna länder” (5). I företalet beskriver han hur han korsade den vida och ogästvänliga oceanen till Kina 1748–1749, där han fick ”med egna ögon uppleva olika saker, tidigare okända och förunderliga att se.” Inte sällan lyste då havsvattnet nattetid ”som gnistor, precis som om vi skulle segla på flammande vågor.” (6) Adler hade som andre fältskär rest med Ostindiska kompaniets fartyg Hoppet till Kanton. På samma resa medföljde en annan av Linnés lärjungar, Olof Torén, som skeppspräst. Adler gjorde sedan ytterligare tre resor till Kina med Ostindiska kompaniet. Frågan som gällde var mareldens natur och orsaker, med utgångspunkt i Giuseppe Vianelli, som påvisat hur detta ljus orsakades av ”en oändlig mängd maskar, som inte kan ses utan förstöringsglas.” (8) Beskrivningen bygger också på flera linnélärjungars observationer, Christopher Tärnström som sett ett skinande ljus på nätterna i Indiska oceanen, vilka han antog orsakades av sjöstjärnor eller maneter. Kalm hade sett det i nordliga hav, och Adler själv hade observerat havets lysande vid Godahoppsudden och i Indiska oceanen. Detta lilla djur, förklaras det, är vanligt under alla årstider, men särskilt sommartid och då storm väntas, ”ty då sprider det starkare ljus som om det kände oro.” (11)

David Dunér

LÄKEKONST OCH VETENSKAP. År 1762 skrevs den nioåriga Anders Johan Hagströmer in vid Uppsala universitet och valde tidigt medicinarens bana. Efter